

ת פעולתי הפדגוגית בארץ התחלתי הודות למקרה של הכרות עם סנדלר לנעלי ריקוד. מובן מאליו שבבואי ארצה מעוניינת הייתי להכיר קודם כל את הנעשה בשדה אמנות המחול. חיפשתי את האופרה, את בתי הספר למחול. התרשמויותי מביקורים אלו בכמה סטודיות

ולנטינה ארכיפובה גרוסמן

התנועה,

אין היא יכולה לרמות ולשקר

רשמים ובעיות של מורה למחול בארץ*

מימין: תלמידתה הראשונה של ולנטינה ארכיפובה גרוסמן - נתניה ביאליסטוק (לימים רמון), 1945; מרים ציכטיינגר (לימים מרית עופר), 1945
From right: Valentina Archipova's first student - Natanya Bialistock (Ramon), 1945

והצגות גרמו לי אכזבה מלאה ומוחלטת. בשטחי המוסיקה מצאתי כאן הרבה כשרונות; המושגים המוסיקליים, ההישגים והחינוך היו בולטים ונראים לעין; ראיתי וחשתי בתרבות ובמסורת מוסיקלית; אבל מחול! - אהא! כל מה שראיתי כאן לפני 20 שנה עשה רושם מדכא. בלטה קטנוניות ודיליטנטיות; ובעיקר היתה יומרה גדולה להראות כל זה כאמנות. המצב הזה הדאיג והכאיב לי ביותר; התגבשה בי דעה, שמחול אינו בטבע של הארץ, אם אפשר להתבטא כך - ואין בו עניין וצורך כאן. השנים הבאות הוכיחו לי עד כמה לא צדקתי בשיפוטי ובהערכותי אלו; ועד כמה לא נכון הבנתי והערכתי את הסיבות ואת המצב.

במרוצת הזמן הבנתי גם כן את תפקידי אני, את חובתי; והתבהרו לי מטרותי בחינוך המחול. אין אני יכולה לומר שהרגשותי אלו היו בשבילי התגלות חדשה לגמרי - להיפך: הזמן הוכיח לי והצדיק כל מה ששאבתי, חייתי וקלטתי, ולמה ששאפתי בתקופה הקודמת של חיי באמנות ובפעולותי בה: בתור חניכת בית הספר התיאטרלי הלנינגרדי תחילה וכאמן מקצועי וכמחנך. לאחר מכן, התברר לי לגמרי, שבאמנות קיימת רק אמת אחת, והיא מעבר לגבולות של זמן מצב או מקום: חשוב הוא לא ה-"מה", אלא - "כיצד" למה "מדוע" ו"בשביל מה". המשמעת - זאת אומרת הביקורת העצמית, החינוך העצמי - הם העיקר. ונובע מכך שוב פעם המושג הקדוש, שהעיקר הוא - "איך" ולא "מה"!

אני זוכרת כשגברת מרתה גראהם [Martha Graham] הציגה מחול לדוגמה, היא העירה: "במחול אני תמיד נוהגת לפי צו של אבי הרופא, אשר אמר: 'התנועה אינה מרמה!' אני כורעת ברך בפניה בעד הערתה זאת. עניינם של תלמידי, מעתה והקודמים, שנכחו בשיעור זה, נפקחו לרווחה וכמו

* הרצאתה של ארכיפובה מובאת כלשונה.

לפי פקודה הם הפנו אלי את מבטיהם בביטוי של התפעלות, של שמחה וכבוד: הרי הם שמעו ולא פעם אחת את אותם הדברים עצמם ברחי מסדה 37. כן! ישנה רק אמת אחת ויחידה, ויהי זה באמריקה, ברוסיה, ביפן ובישראל.

כפי שאמרתי כבר קודם, את פעולתי החינוכיות כמורה למחול התחלתי בארץ הודות לסנדלר. נודע לי שבתל-אביב קיים המומחה הזה ובא לי הרצון להזמין אצלו זוג נעליים עבורי - לכל הפחות שאני בעצמי אוכל להתאמן מזמן לזמן במקצועי. כעבור שבועיים הופיעה אשתו של הסנדלר עם עוד גברת אחת בליווי ילדה [הכוונה לנתניה ביאליסטוק לימים רמון] בגיל 9-11 עם זוג נעליים עבורי ועבור הילדה לפי אותה הדוגמה. מתברר שהילדה כבר למדה בלט, כאן, בחיפה, ואמה היתה מעוניינת להציג בפני את הישגי הבת ואת יכולתה לעמוד על "קצי אצבעות"! על Spitzzim היא עומדת כבר! אגב - האמת היא שהיה מקובל בארץ להשתמש בנעליים לעמידה על "קצי אצבעות" מהשיעור הראשון ממש.

אחרי הריקוד של הילדה - הקצר והנורא - עם "שפגט" בסופו, אמרתי לה בכל הפשטות והיושר: שלא תעז לא רק לרקוד, אבל אפילו לעמוד על אצבעותיה. גיל 10-12 אסור כלל לעמוד על האצבעות, הרי האצבעות הן סיום האבולוציה האיטית בהתפתחות גופו של האדם; של חוזק גבו; שהם תוצאה מהתפתחות זאת לחיסון העמידה ולהתגברות על כוח המשיכה; השלב הבא אחרי העמידה על קצי האצבעות היא העמידה באוויר. הסברתי שהעמידה על קצי אצבעות היא איננה אמנות כשלעצמה, אלא רק יכולת להוצאת פעולה נוספת של גוף האדם. לאחר ספקות ופקפוקים רבים, רבים מאוד - האם תעמוד בדרישותי שהצגתי לפניה - היא היתה לתלמידתי הראשונה בארץ, לאחר ששוכנעתי בהחלטתה תוך הכרה והבנה מלאה לדבר!

למעשה זה היה הצעד הראשון - ראשית פעילותי בארץ. כעבור זמן מה התחילו להופיע גם הורים אחרים בבקשות לקבל ילדיהם. הם שכנעו אותי לקבלת ילדיהם למרות הוכחותי שאין לי כלל מקום ואפשרות לעבודה בבית עם מספר תלמידות, אם כי בזמן ההוא זה היה רגיל ומקובל: כל מי שלימד מחול בתקופה ההיא עשה זאת בדירתו הפרטית, בחדר קטן ולא מתאים לגמרי למטרה. נוכחתי לדעת יותר ויותר עד כמה בלתי מנוסים הם ההורים האלו, וכמה קטנה ופשוטה היתה האפשרות לנצלם למטרות חומריות אישיות תוך חבלה בילדיהם ובעתידם. היה ברור לי לגמרי: אין להיכנע לתנאים האלו שהיו קיימים אז בהוראת המחול; שיש לשברם ולשנותם, להילחם בהם בכל התוקף.

למחול נלמדי רגלים וסוד
 הפכתי אצלם הפך ;
 אישי ואתם של (אצבע) - ג'
 כלי, פרוחתי - מוסרית.

מתיביעים לעצם את סב
 פבו - אצבע סבו זאח

התחיק ו אלה התפלילק ה
 קיים ופויכח הריאם
 ותפלילכיו.

אומד אצלי ולא נא
 אצת אצרתו פכא כואתי
 את תוכן הצברים קיי

הוא מקדם עלי אחר
 ופכני. ושפם יכיו. פגור
 פינינו. מתפנו מין אחוז
 ופאזילות פפציות.

צא
 פ
 פ
 פ
 פ
 פ
 פ

Left: Anton Dolin with
 Valentina Archipova
 Grossman's students, 1956,
 photo: Oskar Tauber

ה
 יתס
 id
 ירא
 פ
 אשון
 פ
 ריק
 זק
 אש
 פ

דרכי ביטוי המגלים את אישיותו של האדם בשלושת הנקודות היסודיות: השכלית, הרוחנית-מוסרית והגופנית.

דרך התנועה הגופנית אני מתחילה לדעת את טבעו של התלמיד; דרך התנועה אני רואה את הבן אדם שבו ואת עולמו הפנימי; התנועה, אין היא יכולה לרמות ולשקר! לשוננו, למשל, דוברת לפעמים אחת, בזמן שאנו חושבים אחרת ורוצים אחרת. בתנועה, ובפרט במחול הקלאסי, ב-training שלו בביצועו, זה לא יכול היה לקרות! התנועה - היא חושפת את כל אי-האמת או המלאכותיות; וכן את הנכון והקיים - את הטבעי! אפשר להשוות את התנועה לרדאר הטוב ביותר

שעור לדוגמה בקולנוע שביט בחיפה (1970), צילום: אוסקר טאובר
Demonstration class (1970),
photo: Oskar Tauber

אשר מגיב ומוסר את כל הרעידות הפנימיות של האדם: השכליות והאמוציונליות - כל הסטיות מהאמת שבו. דרך הביקורת השכלית על תנועת הגוף - אני מובילה לביקורת על האמוציות של החניך. וכל התהליך הזה כפוף לריתם [rythme]. הרי קיים והוכח הריתם שנכנעים לו כל היקום ותהליכיו.

תורת ביהוראה היא שתלמיד לומד אצלי ולא מתלמד על-ידי! אלא בעצמו. אני עומדת לעזרתו בכל יכולתי. מהשיעור הראשון אני מסבירה את תוכן הדברים שיש ללמוד אותם. התלמיד צריך להוכיח לי שהוא מקבל עליו אחריות מלאה - תוך רצון חופשי והבנה. ושהם יהיו הגורמים שיביאוהו

היה ברור לי שראשית כל צריך ליצור את ההבנה ואת ההכרה אצל תלמידים, שלא ככה סתם ופשוט, לשם תענוג ובילוי זמן הם יבואו ללמוד ריקוד, אלא שעליהם להתחנך לאמנות המחול. שאלת המקום נעשתה עבורי מוחשית, הכרחית ודחופה ביותר. אחרי חיפושים רבים ומאומצים, בעזרת בעלי המנוח, זכרונו לברכה, ותודתי לו על כך לנצח, נמצא המקום בו אני עובדת עד עתה: ברח' מסדה 37. "מסדה 37 בחיפה" זאת נעשתה במרוצת הזמן, והפכה בהדרגה לנקודה די ידועה ומושכת תשומת לב וכבשה לה מקום: עמדה, הערכה ואמון.

האולם הזה לפי הימים ההם היה מצוין. רבו השינויים מאוד ולרבים מהקולגים שלי אולמות יותר יפים וגדולים עכשיו, הם רכשו אותם מאוחר יותר. אבל יכולה אני לציין בגאווה, שהייתי מהראשונים שיצרתי גישה זאת, ובאופן בלתי אמצעי השפעתי - לא רק כאן בחיפה, אלא גם בתל-אביב ובירושלים.

כשמצאתי מקום עבור שמונה תלמידות הרשומות אצלי, ניגשתי בלהט לעניין ההוראה. יחד עם זאת, התחלתי לחפש ממי לקבל האישור להוראת המחול. חיפשתי את האוטוריטה שתוכל לבחון את ידיעותי ולתת לי את הרשות והרשיון להוראה. לכל מקום שפניתי בעניין, הסתכלו עלי מבלי להבין - מה בעצם רצוני?! וקיבלתי תשובה מאוד פשוטה: "תעבדי וחלסי!" לא יכולתי להבין זאת. "איך זה יכול להיות?" חשבתי "הרי יתכן שאין ידיעותיה של המורה עומדות ברמה הדרושה להוראה?" חשבתי "כל הרוצה ילמד!?!"

כל כך מוזר היה לי העניין. אבל, יחד עם זאת, התברר לי גם, מדוע שלטה - וגם עוד פחות - אבל שולטת - הדיליטנטיות במקצוע. ומה הוא היסוד לקלקול תוכנו וערכו של אמנות המחול. התברר לי גם - עוד יותר - מטרותי ותפקידי בעבודתי שעומדת לפני.

אני מאמינה - ועל אמונתי זאת אני בונה את עבודתי החינוכית: ראשית כל ההכרה עם התנועה; אחרי כן הבנתה של התנועה בפעולתה האנטומית; לאחר כך תפיסתה וידיעתה של התנועה דרך הפעולות הקשורות בהבנתה ובהכרתה; אחרי שעוברים המעגל הזה בא הביטוי של התנועה בשטח בדרך העצמית והאישית של החניך. ורק אחרי שיתוף פעולה מלא וכפוף לריתמוס באה החוויה האמוציונלית. ולא להפך! כי אין חוויה אמוציונלית אמיתית ומושלמת בטרם הבנת השלבים שמביאים לידי החוויה הזו. להפך, התנועה תהיה ריקה ומלאכותית, וזה פשוט זוועה וביזיון.

בשבילי השיעורים הם תמיד מלאי רזים וסודות על דרכי התפתחותה של ההכרה אצל הפרט. על

לשיעורי המחול בינינו מתהווה מין איחוד וחברות של עבודה משותפת ופעולות הדדיות. לפעמים הייתי ממש נדהמת; העסיקה אותי המחשבה: איך זה יכול להיות, שאותה האמא - המאבדת כוחותיה בטיפול בילדה; הרודפת אחריו ברחוב עם "בננה"; המחפשת עבודה ועובדת קשה גם מחוץ לביתה, בכדי שתהיה לה האפשרות לקנות עבור ילדה "תפוח" ומתישה כוחותיה בכדי לתת לילדה מכל האפשר: גם ללמוד מחול שולחת אותו - הרי זאת הוצאה. אבל בקנייתה את "בננה" או "תפוח" היא בודקת את הפרי מכל צדדיו ובוחרת לה מהטוב והיפה ביותר;... ובבחירת מורה מחול "הכתובת" חשובה

לה ולא מן דהו המורה שהיא נותנת בו אמון ומסרת לידי עתיד ילדה ושלומו! הרי התפתחותו של הילד, הגופנית והרוחנית, תלויים בידי מי נמצא הילד, ומי הוא זה שמדריך אותו. היא בוחרת בגננת, היא מותחת ביקורת על בית-הספר, אבל בקשר המורה למחול, חשובה לה רק "הכתובת" הנוחה לה!!! היו מקרים שהביאו לי תינוקות, ממש בחיתולים. זה אמנם תיאור מוגזם במקצת, אבל באמת פשוט פחדתי שהעניינים יגיעו לידי כך. אני מקבלת לחינוך מחול ילדים מגיל שמונה ומעלה. מגיל זה יכולה אני לדרוש מהילד: הכרה, הבנה, ואחריות רציונליים בלימודיו. פעם אחת

נעניתי לשידולים והפצרות של הורים. גם המצב במקצוע השפיע וארגנתי קבוצה של בני שש. תוצאות הניסיון הזה לא היו חיוביות. הסיבות היו ברורות לגמרי עבורי. בשיעורים הייתי אני צריכה ממש לשחק איתם ולהשתעשע! הילדים אמנם היו מקסימים, הרי אני כה אוהבת אותם. האם צריכה אני לקבל את הילד ולשחק איתו בנעימים? הרי אני יכולה לתת לו ולעשות עבורו הרבה יותר מזה. לתת לו חינוך ולעזור לו בהתפתחותו בדרך יותר מושלמת. אבל מובן היה לי שבגיל שש מוקדם עדיין. כי מפנה גדול ומוחשי בחיי הילד היא שנת לימודיו הראשונה בבית הספר. בגיל זה לא ההתעמלות הגופנית קשה עליו. כמובן, במסגרת יכולתו. קשה עליו המתח השכלי הזה; ואסור להעמיס אליו מעל יכולתו: הוא מתעייף מריכוז. הילד הוא ער ובעל תנועות ספונטניות; הוא אקטיבי באינדיווידואליות שלו. הביקורת העצמית מעייפת אותו ביותר. וזה היה מובן וברור בשבילי לגמרי. עד שעות הצהריים הוא לומד ומאמץ שכלו ותשומת לבו בלימודיו כאן והמאמץ הזה סופג ממנו הרבה מרץ. איך אפשר במצבו הזה לעייפו גם אחרי הצהריים ולסחוט ממנו את שארית כוחותיו!!!

התוצאות מן הניסיון לא איחרו לבוא. כשהילדים מקבוצה זאת הגיעו לגיל 10-12; כשהעבודה הממשית היתה רק בראשיתה, הופיעו אצל הילדים סימני קהות החושים - כאלו נבלו טרם זמנם. הם נראו לי כפרחים שראשיהם שחו. כשהילד הזה יתחיל חינוכו אצלי אחרי שנתיים, הוא יחזיר לו באופן אינטנסיבי וטבעי את הזמן שעבר. הניסיון המעשי במשך שנים רבות הוכיח לי את נכונותה המוחלטת של גישתי זאת.

עצתי להורים היתה אחת: במקום השיעורים למחול, תמצאו לכם מטפלת טובה. אלי תבואו מאוחר יותר. מבחינה כלכלית אמנם זהו החומר הטוב ביותר לניצול.

האמהות - ומה שמסוכן יותר, האבות - מוכנים לשלם בשמחה בכדי לראות איך משתעשעים ילדיהם. כמה מצער ומעצב זה שהם אינם רואים איך שוברים: במובן גופני, ומרעילים, במובן מוסרי, את ילדיהם. בכל - sois disant - שיעורים וגם בכל ההצגות האלו לתענוג ולראוה עצמית. עבורי, הילד היה ויהיה תמיד כספר טהור ונקי; גלוי ונפלא. תמיד הרגשתי מה גדולה האחריות לכתוב בו בספר הזה - ולצייר בו את אשר יקרין השפעתו לכל חייו.

תפקידי, אם כן, הוא להקנות לתלמיד שמחה בעבודתו וסיפוקו בארגון העצמי; לפתח אצלו יכולת של ריכוז, שיתוף-פעולותיו והכרתו - שלא הכמות היא החשובה אלא האיכות - היא העיקר. וכמה זוהרות עיניהם כשהם מגיעים לתיקון עצמי

תודה

בעצמם - להישגים תוך הבנה. העיניים זוהרות האלה - זהו הפרס הגבוה של המורה בעד כל עמלה. אומר לכם רק זאת: כל אחד משיעורי זאת חוויה גדולה עבורי; וזאת גם בחינה לעצמי: להתפתחותי ולהתקדמותי הנוספת - הן האישית והן הפדגוגית.

לא פעם אחת היו מביאים אלי את "ילדי הפלא" או את "הכוכבים" שהפליאו בבית ביכולת לעשות: "גשר" או "שפגט" והוכיחו בזה כאילו את כשרונותיהם למחול. יחסם זה לאמנות המחול היה מביא אותי לרציחה ממש. ייתכן ומוזר לכם כעת לשמוע זאת, אבל אלו הן העובדות מאז הימים ולא רק פעם חיייתי זאת. היתה, למשל, באה אמא ומבקשת לקבל את בתה היות וזה יהיה לה נוח וקרוב מאוד לדירתם! זאת אומרת, שלא הביאה את בתה למורה אודותיה התעניינה: מי היא המורה? וילדי מי היא מוסרת את בתה. ל"כתובת הקרובה"! למורה בקרבת המקום! לנוחיותה! מבחינה זאת!!! במקרים אלו תשובתי תמיד היתה ברורה וקצרה: "גברתי הנכבדה! אני עומדת להחליף את מקום עבודתי זה עוד מעט וזה יהיה מקום מרוחק מכך! ובוודאי תביני שזה לא הולם את חישוביכם!" כמובן שהחלפת המקום - לאמיתו של דבר - לא עלה כלל בדעתי.

אני מדברת על בית ספר ולא על "אקדמיה", כפי שמתחילה להיות תקופה חדשה אצלנו. אני מאמינה ומבינה שבניין בונים מלמטה מהיסודות ולא מלמעלה - מסופו. ורק אז המחול, כאמנות, יתפוס גם אצלנו את מקומו כראוי - "כאם כל האמנויות". בימינו המחול בארץ נמצא עוד במצב של "בת חורגת במשפחה". הדבר הזה מעציב מאוד.

אביא בפניכם אמרה סינית עתיקה: "גדולתו של מלך נמדד לאור התפתחותו ורמתו של המחול בתקופת מלכותו". כמה עומק וחכמה מונחים

בפילוסופיה העממית הזאת וכמה כבוד, הערצה והבנה נתנו למחול באמרתם זאת. בטוחה אני באמונתי - שלא תיתכן התפתחות של שום מקצוע באם העתודות שלה לא למדו חינוך עצמי, ומשמעת בפעולתם; באם העתודות האלו לא הוכנו לשרת בטרהה ובקדושה את המקצוע שבחרו בו. אבל בזה אני נוגעת בנושא חדש אשר אינו כשלעצמו במסגרת הרצאתי הערב.

אני מודה לכן על תשומת הלב וההקשבה. גם מודה על האפשרות שנתת לי להביא בפניכן ולהתחלק איתכן בבעיות של המקצוע האהוב עלי כל כך.

א.י.
נ'ס